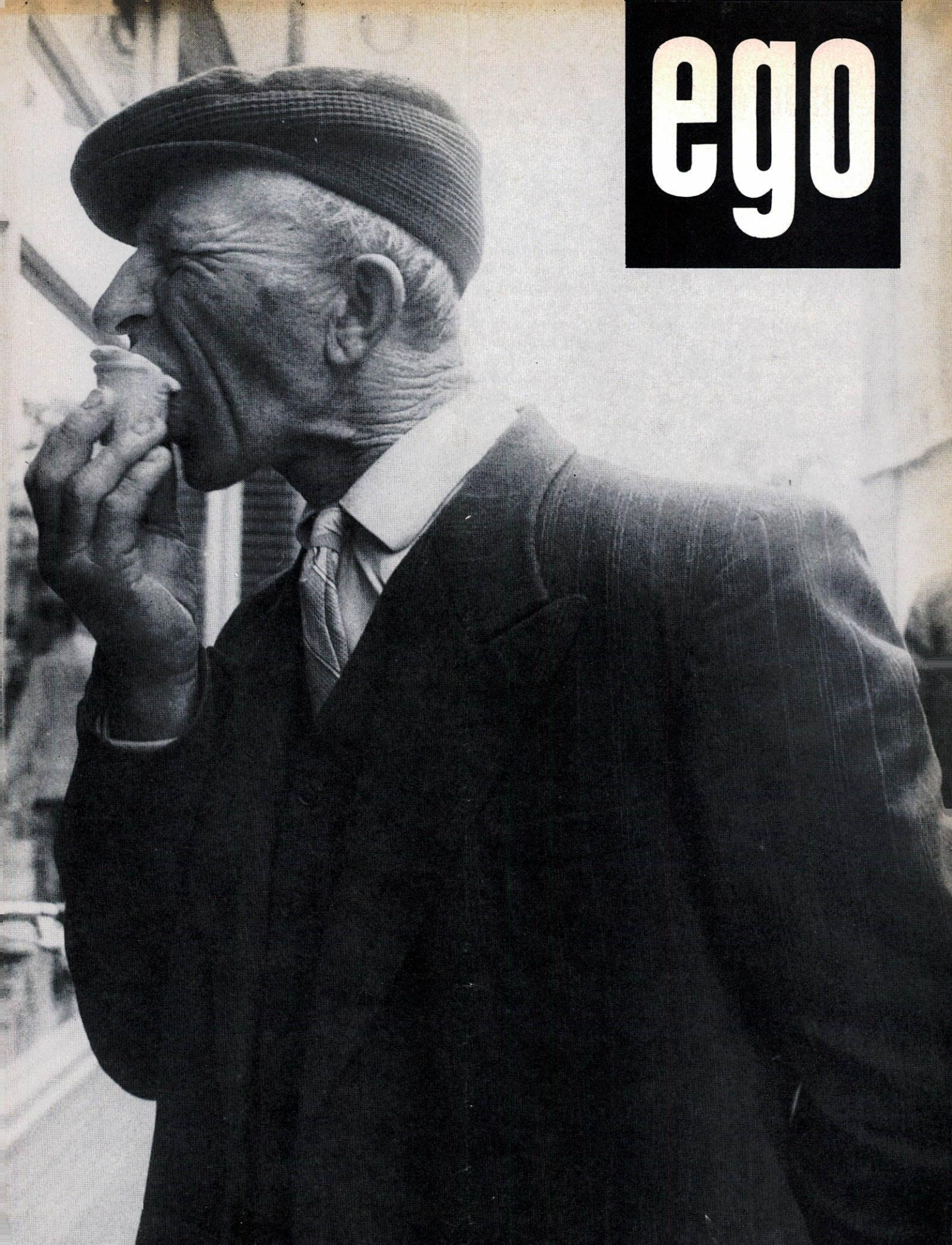

ego

DEZE MAAND

Karel Odiijk: Het uur van de wolf. Pag. 8 en 9

Bob van Opzeeland: Revolutie mislukt. Pag. 12 en 13

Dick Zaal: Boekbespreking. Pag. 14 en 15

In burger

Sinds 14 juni 1968 is het nu zo ver: militairen mogen buiten de diensturen in burger lopen. Uiteraard gold dit al voor de beroepsmilitairen, maar nu is het dus ook toegestaan voor alle dienstplichtigen, met uitzondering van hen die nog geen acht weken in dienst zijn.

We zijn daar bijzonder verheugd over en we zijn de minister dankbaar dat hij deze maatregel heeft genomen. Wij menen dat de militaire dienstplicht geen verdere inbreuk op het persoonlijk leven van de militairen moet doen dan beslist noodzakelijk is en het was ons al lang een doorn in het oog dat de dienstplichtigen gedwongen waren ook 's avonds na de dienst in hun uniform rond te lopen.

We beseffen overigens heel goed dat dit slechts één van de kleine maatregelen is; wil een werkelijke democratisering van de militaire dienst, binnen de nu eenmaal hiërarchische structuur, plaats hebben, dan zullen er nog heel andere maatregelen moeten worden getroffen. Toch is het zo dat vaak juist de kleine dingen het klimaat bepalen, vandaar onze blijdschap over de genomen maatregel.

Voor zo ver mij bekend geldt deze maatregel niet alleen voor de landmacht maar eveneens voor de luchtmacht. Voor de marine is de maatregel, alweer voor zo ver ik goed ben geïnformeerd, wat beperkter, daar mag de dienstplichtige wel in burger 'de poort uit' maar mag hij niet in burger op het kazerneterrein of op het schip verblijven.

Eerste vraag die aldus rijst: Zou het nu niet mogelijk zijn om alle dienstplichtige militairen bij de verschillende strijdkrachten op voet van gelijkheid te behandelen? We geven graag toe dat we niet deskundig voldoende zijn om de zaak tot in details te kunnen bekijken, maar dat er op dit punt verschil moet bestaan wil er bij ons nog niet in.

Hetzelfde geldt voor die eerste acht weken! We kunnen echt de noodzaak niet inzien om militairen in de eerste acht weken van de genomen maatregel uit te sluiten. Het feit dat deze mensen nog minder aan het uniform gewend zijn lijkt me eerder een argument om ze wel dan om ze niet toe te staan na dienst in burger te lopen.

Er zullen ook nog wel praktische dingen op een soepele wijze moeten worden opgelost. Tijdens de maaltijden en tijdens de appels is nl. het burger niet toegestaan. Verder hebben de garnizoenscommandanten en de commandanten van zelfstandige eenheden het recht plaatselijk en tijdelijk de maatregel in te trekken. We hopen dat van het laatste heel weinig gebruik zal worden gemaakt en wat de maaltijden en de appels betreft, hoop ik dat men naar maatregelen zal streven waar bij de dienstplichtige militairen tijdens de parate weekends zich niet de gehele dag behoeven te verkleden. Waarom men in een kazerne b.v. niet in burger zou kunnen eten ontgaat me ten enenmale. En als men de appels zou kunnen beperken tot het constateren van aanwezigheid dan lijkt me dat ook zeer goed in burger mogelijk. Maar misschien is het mijn 'burgerlijke' instelling die deze dingen zo lichtvaardig telt.

Nog één opmerking: De commandanten hebben er op toe te zien 'dat de burgerkleding is afgestemd op de ter zake algemeen geldende normen, daarbij rekening houdende met het geldende modebeeld en de plaatselijke, tijdelijke en klimatologische omstandigheden'.

Op deze zinsnede zou heel wat kritiek te uiten zijn. We houden die graag voor ons omdat we ons de moeilijkheden kunnen voorstellen van de man die die zin heeft moeten opstellen. We zouden tot commandanten en dienstplichtigen willen zeggen: met een beetje goede wil van beide kanten moet er een modus te vinden zijn die de maatregel een succes doet worden. Wie daar niet aan meewerkt bederft de boel voor allemaal!

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 4 — juli 1968
7de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coomherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Leni Kortland
Nico Haasbroek
Wim Jesse
Bob van Opzeeland
Peter J. Morée
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 6,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Na het handelen is er nog tijd voor
een ijsje. Tom Weerheijm bezoekt
de veemarkt in Purmerend. Zie ook
de achterpagina.*

Ab Geldermans een 'uitgekookte'

Het 'Messieurs les coureurs attention' heeft al vele malen geklonken. Als deze EGO op de leestafels verschijnt zijn reeds vele etappes in de Tour de France 1968 verreden. In hoeverre het de Nederlanders gelukt is voor successen te zorgen is op dit ogenblik met geen pen te beschrijven. De Tour de France herbergt in zijn jaarlijkse editie zoveel verrassingen — ook pijnlijke, zoals de dood vorig jaar van de Engelse renner Tommy Simpson, dat je

een bepaald ogenblik voor de gemeenschappelijke belangen in te zetten. Op welke manier dan ook. Als iedereen maar op z'n eigen houtje rijdt, wordt het een Janboel. Dan heb je geen ploegleider nodig en kun je beter thuis blijven.'

Rug krom

Ab Geldermans is een 'uitgekookte'. Zeven edities van de Tour heeft hij aan den lijve ondervonden. Of zoals hij zegt 'Mijn rug heeft krom gestaan van de ellende die ik op mijn fietsje heb gekend.' Vorig jaar zat Ab weer tussen de wielen. Niet als coureur, evenmin als ploegleider, maar wel vlak naast de baas. Geldermans reed de wagen van ploegleider Wagtmans. Het was een publiek geheim dat Woutje weinig had in te brengen en Janssen — ook toen al kopman — samen met Geldermans de zaken rgelden. Nu is Ab de echte. Ziet hij tegen zijn functie op.'

'Een bepaalde krant heeft bij mijn benoeming geschreven; Geldermans ploegleider, nou dan zal de dopingspuit er wel aan te pas komen. Als ik zoiets lees word ik kwaad. Dan wil ik zowel uitstappen. Want wat is dat nou voor waanzin. Ik zet mijn goeie naam niet op het spel. Denkt men dat ik op deze manier mijn naam te grabbel wil gooien. We weten toch allemaal dat er dit jaar dopingcontrole zal zijn. Ik ga met een erg jonge ploeg de Tour in. Dat vind ik fijn. Ik geloof namelijk dat je met jonge renners minder gauw narigheid krijgt dan met oudere. Dat legt ook een grote verantwoordelijkheid op je schouders. Er zitten zo'n vier à vijf debutanten in de

ploeg. Die moet je in de gaten houden, ze denken dat ze alles aankunnen, maar ze kennen de Tour niet. Ze zouden zich in hun overmoed best over de kop kunnen rijden. Maar als ze goed willen luisteren, zal dat best loslopen.'

Alleen voor reclame

Ab Geldermans heeft veel zin in de Tour. Voor enige weken laat hij zijn florerende zaak in sportartikelen te Beverwijk in de steek. Kwaadsprekende collega's hebben reeds gezegd dat Geldermans louter en alleen voor de reclame van zijn zaak de Tour instapt.

'Ach, je zegt allemaal wel eens wat. Soms wordt het te veel. Er wordt zoveel gekletst. Maar dat van die reclame voor mijn zaak vind ik een schandalige aantijging. Je reinste flauwekul. Als ik 't daar alleen voor deed zou ik toch wel een groot risico nemen. Want stel nou eens dat het een flop wordt in de Tour. Zou dat dan een mooie reclame zijn? En wie garandeert me vooraf dat het een topper wordt.'

De nieuwe Tourbaas hoopt dat er in de komende weken veel centjes zullen worden verdiend. Hij zegt: 'Zoals een paar jaar geleden met de Televisierploeg zal het niet worden. Toen werd er naast elke verdiende frank een Nederlandse gulden op tafel gelegd. Maar zo gek hoeft het voor mij ook niet te zijn. Dan wordt het erfenisje verdelen zonder er iets voor te moeten doen.'

Op dit moment kan de Nederlandse Tourploeg 'binnen' zijn. Als, ja, als, in eendrachtige samenwerking gereden wordt.

WIM JESSE

SPORT

met geen mogelijkheid al bij voorbaat een Tour-winnaar zou kunnen aantippen.

Favorieten voor de eindzege zijn zeker te noemen. En één van hen is: Jan Janssen, de 28-jarige Brabander, die in vorige jaren al voor zoveel successen heeft gezorgd. Ook dit jaar is Jan Janssen er weer bij. Maakt hij een kans? Ab Geldermans de nieuwe leider van onze equipe meent: 'Ik geef Jan dit jaar een grote kans. Veel favorieten, zoals Anquetil. Merckx en Motta rijden niet. Met de steun van onze jonge ploeg kan Jan hoog komen in de eindklassering.'

Niet gemakkelijk

Ab Geldermans heeft het met de voorbereidingen niet gemakkelijk gehad. Op het laatste moment waren Steevens en Wagtmans, twee beloftevolle renners niet beschikbaar. Haast en Harings weigerden. De avond voor het vertrek werden Dolman en Nijdam als vervangers aangewezen.

Geldermans: 'Ik weet dat men in de blessures van Wagtmans en Steevens niet gelooft. Aanvankelijk wilden ze niet starten, omdat ze in geen geval als knecht van Jan Janssen wilden fungeren. Ik heb ze dat uit het hoofd gepraat. Ik vertelde ze dat ze altijd voor hun eigen kans zouden mogen rijden. Natuurlijk bleef Janssen wel de kopman.'

Ab Geldermans weet waarover hij praat. Hijzelf heeft in zijn rennersjaren de allergrootste Tourcoryfeeën gediend. Een Anquetil, een Bahamontes. Toch belette hem dat niet om in de gele trui te rijden. Zelfs bereikte hij eenmaal in de einduitslag een zeer eervolle vijfde plaats. Geldermans leerde in de Tour het knechtenvak. Hij verzoende zich ermee en verdiende 'grof' geld. In de Tour 1966 was het bijna griezelig om te zien hoe Geldermans 's avonds in het hotel de lange weg naar de keuken aflegde om voor zijn toenmalige 'kopman' Rudi Altig, die op zijn bed lag bij te komen van de vermoeienissen, een extra bordje vla te organiseren.

'Het komt erop neer, zegt Geldermans nu, 'dat iedereen bereid is zich op

Ab Geldermans (rechts) in gesprek met Jan Janssen.

PROTEST-DIENST?

Ds. Diekerhof blijft actief. In 1966 verscheen zijn boek 'Een vuile verrader' waar we toen ook in dit blad een bespreking aan hebben gewijd, nu is er een nieuw boekje van hem verschenen onder de titel 'Jullie hebben makkelijk praten' en omdat ook dit boekje (60 bladzijden) weer voor een groot deel aan de militaire dienst is gewijd menen we het ter bespreking te moeten nemen. Bij voorbaat zij reeds vermeld dat Diekerhof nogal wat ontleent aan het in 1966 verschenen boek van W. G. J. Iemhoff 'Oorlog, dienstplicht, dienstweigering'. Aangezien de laatste heel wat dieper op de problemen ingaat dan Diekerhof raad ik belangstellenden aan om ook dit boek te lezen.

Indien iemand ons zou vragen: Waarom bespreek je deze literatuur eigenlijk in Ego dan is mijn antwoord vrij gemakkelijk, en ik heb het ook al vaak gegeven: Omdat ik meen dat het voor iedere militair, vrijwillig of dienstplichtig, nuttig en goed is om mee te blijven denken over de situatie waarin hij geplaatst is, de militaire samenleving. Daarbij moet men vooral niet bang zijn om ook boeken die kritiek hebben op deze samenleving ter hand te nemen, kritische boeken kunnen onze eigen kritische zin in werking stellen.

Uit de N.A.V.O.

Het boekje van Diekerhof zou men kunnen verdelen in twee afdelingen, waarbij m.i. dan het eigenaardige is dat de tweede afdeling het achtergrond vormt en de argumentatie levert voor wat in de eerste afdeling wordt beweerd.

Die tweede afdeling behandelt de vraag of Nederland deel moet blijven uitmaken van de N.A.V.O. Zoals men waarschijnlijk weet bestaat het verdrag volgend jaar twintig jaar en dan is er voor de leden gelegenheid om zich uit te spreken over het feit of men met elkaar wil doorgaan. Wie niet langer wil mee doen kan met een termijn van een jaar opzeggen, zodat Nederland dus, als het dat wil, in 1970 uit de N.A.V.O. kan treden.

Nu meent Ds. Diekerhof dat Nederland inderdaad van deze gelegenheid gebruik moet maken. Om het heel concreet te zeggen: Hij meent dat het noodzakelijk is om tot eenzijdige initiatieven tot ontwapening te komen en vindt dus dat Nederland uit de N.A.V.O. moet treden en tot algehele ontwapening moet overgaan.

De Nederlandse dienstplichtige militair die hier een kansje ziet opdoemen om naar huis te kunnen gaan, verheuge zich niet te snel. Dat is n.l. niet de bedoeling van Ds. Diekerhof. In zijn vorige boek 'Een vuile verrader' heeft hij zijn 'droom' ontwikkeld, wel dienstplicht maar geen militaire dienstplicht, een 'witte' dienstplicht die zijn rol moet vervullen bij de ontwikkelingshulp en

het bestrijden van allerlei rampen.

Witte dienstplicht

Hoe concreet Ds. Diekerhof deze witte dienstplicht voor ogen staat, blijkt uit een zinsnede op blz. 109 van genoemd boek: 'Ik zie elke twee maanden nieuwe lichten van dienstplichtigen opkomen. Weér gaan ze de eerste dag door de molen. Weér krijgen ze uniformen, maar ze lijken niet meer op militairen. Wel zijn de uniformen praktisch en evenals nu kunnen ze tegen een stootje. Ook zijn er witte badges, waarop je kunt zien waarbij ze zijn ingedeeld. Weér staan ze onder bevelen, weér moeten ze wennen aan een autoritaire structuur. Weér zijn er sankties die toegepast kunnen worden. Weér gaat alles op tijd en volgens vaste regels.'

Ds. Diekerhof voegt er enkele regels verder nog aan toe: 'Hun dienstdag zal niet meer verkort kunnen worden, want zij die hen instrueren en trainen zullen nog maar één klacht hebben: 'Wij komen niet klaar!' Ik heb de indruk dat mensen die zich met ontwikkelingshulp bezig houden een enigszins andere voorstelling hebben van hoe je deze zaken moet aanpakken, maar de bedoeling van Ds. Diekerhof wordt uit het citaat wel duidelijk. Geen afschaffing van de dienstplicht dus maar wel, als Ds. Diekerhof zijn zin krijgt, afschaffing van de militaire dienstplicht.

Waarom?

Met deze vraag dringt men door tot de kern van het boekje: Omdat Ds. Diekerhof hevig verontrust is over de weg die hij begaan met onze wederzijdse bewapening met nucleaire, chemische en bacteriologische wapenen, omdat hij er allerm minst gerust op is dat door de z.g. balance of terror een nieuwe wereldoorlog kan worden voorkomen.

Laatste catastrofe

Dat is de achtergrond van gevoelens en overwegingen waaruit dit boekje is geschreven en ik moet eerlijk erkennen dat ik op dit, zo belangrijke, punt achter Diekerhof sta. Als er niet met meer energie, met meer fantasie, met meer durf, en met de bereidheid tot het nemen van risico's, gestreefd wordt naar ontwapening, dan ben ik er, met Diekerhof, van overtuigd, dat we een nieuwe, en wellicht de laatste, catastrofe tegemoet gaan.

Ook ik meen dat daarbij, zo nodig, eenzijdige initiatieven en risico's genomen moeten worden. Men zal ernstig hebben af te wegen of tegenover het grote risico van een nucleaire oorlog andere risico's niet eerder in aanmerking komen.

Voor mij is het wat verbazingwekkend dat Diekerhof dan zonder enige verdere bewijsvoering stelt dat eenzijdige initiatief zal moeten zijn: Nederlands uit-treding uit de N.A.V.O. en Nederlands ontwapening. Ik moet zeggen dat ik daar niet zeker van ben. Men komt hier op

het terrein van de politiek en dan voel ik me niet of nauwelijks bevoegd. Is het, politiek, een uitgemaakte zaak, dat het zó moet en niet anders kan? Ik kan me b.v. ook collectieve eenzijdige initiatieven van het Westen voorstellen, die zelfs wel eens meer succes zouden kunnen hebben dan het feit dat Nederland uit de N.A.V.O. treedt.

Ik deel dus Diekerhofs bezorgdheid, ik ben er niet zeker van of de weg die hij wil volgen de enig mogelijke of de meest gewenste is.

Dienstweigering

Tegen de boven geschetste achtergrond vraagt Ds. Diekerhof zich nu af hoe de jongeman, die het oproepingsbevel krijgt voor de militaire dienst, zou moeten handelen. Men moet dus goed voor ogen houden dat bij het volgende voortdurend de gedachte 'de bewapening in Nederland moet worden afgeschaft' bij Diekerhof een rol speelt. Hij komt dan o.a. te spreken over mensen die een beroep doen op de wet gewetensbezwaren. Hoewel Diekerhof toegeeft dat voor sommige mensen dit wellicht de meest aangewezen weg is, is hij er toch niet zo gelukkig mee.

Zijn hoofdbezwaar is: langs deze weg laat de gewetensbezwaarde zich elimineren. Men erkent, democratisch en royaal, zijn bezwaren, hij wordt in een kamp gezet of ergens te werk gesteld en men is van hem af.

De tweede weg is de weg van de alternatieve dienstplicht. Dat betekent dat de dienstplichtige die opgeroepen wordt een keuze krijgt aangeboden: Hij kan, zoals nu, de militaire dienst vervullen maar hij kan ook de voorkeur geven aan het dienen bij V.N.troepen (die dan ook alleen maar voor V.N.acties zouden mogen worden ingezet), aan het dienen in de ontwikkelingshulp of in andere burgerdiensten.

Diekerhof begrijpt heel wel dat dat na bepaalde tijd de ondergang van de militaire dienstplicht zou zijn, hij ziet dat er op het ogenblik nog niet inzitten en begrijpt dat er wat anders zou moeten gebeuren. In een zekere navolging van Iemhoff (zie diens boek blz. 122) komt hij dan tot wat hij noemt: protest-dienst.

Protest-dienst?

Het standpunt van Diekerhof is: Men kan in dienst gaan, zich laten trainen als militair, met inbegrip van nucleaire wapens, maar men zal dan van te voren de minister en de commandanten op de hoogte moeten stellen van het feit dat, als het ooit ernst wordt, men niet mee zal doen, dat men dus op dat ogenblik zal dienstweigeren.

Diekerhof beroept zich daarbij in zekere zin op het rapport van de synode van de Nederlands Hervormde kerk over het kernwapenvraagstuk, waarin een soortgelijk 'neen' tegen het gebruik van kernwapens werd uitgesproken. Ik vraag me af of dat beroep wel terecht is

want als ik me goed herinner is destijds door de synode met nadruk uitgesproken dat dit stuk geen oproep was tot individuele dienstweigering en dat is Diekerhofs boekje wel.

De gedachtegang van Diekerhof komt hoofdzakelijk neer op de volgende drie punten:

- De dienstplichtige zou dus de minister en zijn commandanten bij voorbaat schriftelijk moeten laten weten dat hij zich wel zal laten opleiden maar t.z.t. zal dienstweigeren.

- Om zijn 'protest' ook in de dienst te laten horen zal deze brief niet voldoende zijn, hij zal in zijn gedrag tegen meerderen en collega's duidelijk moeten doen blijken hoe hij er over denkt o.a. door het stellen van 'lastige' vragen bij instructies enz.

- Hij zal moeten weigeren om mee te helpen de zaak te 'versieren' d.w.z. weigeren om deel te nemen aan parades, taptoes enz.

Gevaarlijke weg

Het is m.i. een gevaarlijke weg die Ds. Diekerhof hier aanprijst. Het is de weg van pacifistische propaganda en dienstweigering in de militaire dienst. Hoe zeer dat het geval is, zal ik hier onder nog aantonen.

Nu eerst duidelijk dit: met dit boekje heeft Ds. Diekerhof m.i. definitief afscheid genomen van de geestelijke verzorging, het gaat hem n.l. niet in de eerste plaats meer om de mensen die verzorgd moeten worden maar om het — via deze mensen — bereiken van bepaalde politieke doelstellingen.

Ik meen dat hij zelfs — hoewel dat mijn terrein niet is — als politicus een merkwaardige weg gaat, zo ver mij bekend is pacifistische cellenbouw binnen de strijdkrachten niet één van de doeleinden van de politieke partij waarvan Ds. Diekerhof bestuurslid is.

Nogmaals, ik kan met zijn bezorgdheid geheel en met sommige van zijn standpunten voor een deel meegaan maar de middelen die hij wil gaan hanteren — ontwapening door uitholling van de militaire dienst door daar toe aangezette dienstplichtige militairen — verwerp ik zonder meer.

Ik zal dat trachten aan te tonen door wat nader op zijn punten in te gaan.

Ik begin dan met punt 2 omdat daarvoor mijn oordeel zich het gemakkelijkst demonstreert.

Diekerhof wil dat de dienstplichtige militairen bij instructie-lessen enz. 'lastige' vragen zullen stellen.

Om Diekerhof eerlijk te behandelen moet ik er aan toevoegen dat hij deze rol niet in de eerste plaats toedenkt aan de dienstplichtige militair van 19 jaar maar vooral aan hen die door studie op wat latere leeftijd in dienst zijn gekomen en door hun studie ook meer geschikt zijn om de vragen op een intelligente manier naar voren te brengen,

Lastige vragen

Maar zo onnozel is de zaak toch ook weer niet want Diekerhof stelt zich voor dat er in iedere kazerne of legerplaats een twintig tot dertig militairen zullen zijn die deze protest-dienst op zich nemen en die dan voor wat de 'lastige' vragen betreft (ik citeer nu letterlijk een deel van de tekst van blz. 35) 'gesteund moeten worden door vredesorganisaties, die hen regelmatig van materiaal moeten voorzien, waarbij gegevens verstrekt worden die tot het stellen van lastige vragen aanleiding kunnen geven. Voorwaarde moet zijn dat deze gegevens zakelijk onweerlegbaar zijn.'

Men heeft maar weinig fantasie nodig om te begrijpen wat dit gaat betekenen: een discussie tussen vredesorganisaties en commandanten over de hoofden en door de monden van dienstplichtige militairen die zich daarvoor lenen.

Om uit te maken wie daarbij het loodje zullen leggen is ook weinig fantasie nodig: de dienstplichtigen die door hun gebondenheid aan de krijgstuicht bij het eerste ongelukkige woord tegen de lamp lopen! Dit is toch duidelijk een poging tot pacifistische cellenbouw binnen de strijdkrachten.

Men begrijpe mij goed, ik juich het toe als een jongeman met kritische zin gewapend de strijdkrachten binnen treedt, ik meen trouwens dat men zich in iedere levenssituatie kritisch moet opstellen, kritisch tegenover zichzelf en kritisch tegen de omringende wereld en ik meen bovendien dat de strijdkrachten — die inderdaad mank gaan aan een te veel van zwart-wit voorstellingen — zo'n kritische geest best kunnen gebruiken. Maar daar ligt dan ook precies mijn bezwaar tegen Diekerhof: hij vraagt niet in de eerste plaats om kritische mensen maar om lastige vragen. Het derde punt, de weigering om deel te nemen aan parades en taptoes enz. is eveneens een gevaarlijk punt.

Militair verleden

Als Diekerhof in het politieke strijdperk met het voorstel zou komen om parades en taptoes af te schaffen dan zou hij op mijn instemming kunnen rekenen, ook ik vind dat dit soort zaken tot een achterhaald, romantisch, militair verleden behoren. Maar heel wat anders is het als men de dienstplichtige militair die onder de krijgstuicht staat, gaat aansporen tot directe dienstweigering. Zo'n jongeman komt voor de krijgsraad en het is wel gebleken dat er dan flinke gevangenisstraffen zullen vallen.

Als geestelijk verzorger sta ik op het standpunt dat als een jongeman uit eigen aandrang, wel overwogen, deze weg wil volgen dat ik dan als geestelijk verzorger naast hem wil staan en hem, in de moeilijkheden die hij daardoor zal krijgen, tot het einde wil begeleiden, maar dat is heel wat anders dan de

mensen aansporen om tot zulk soort daden over te gaan. Met het eerste punt — het schrijven van de brieven aan minister en commandanten — weet ik voorlopig geen raad, omdat niet valt te voorstellen hoe de militaire autoriteiten er op zullen reageren. Het lijkt me goed mogelijk dat ze deze jongemannen in het geheel niet zullen accepteren en ze eenvoudig, als geestelijk ongeschikt voor de militaire dienst, zullen afkeuren en dan bereikt Diekerhof dus niets, maar het is ook mogelijk dat deze mensen, als dat juridisch haalbaar is, meteen als dienstweigeraar zullen worden behandeld en voor de krijgsraad zullen worden gedaagd. Ook dan zullen er stevige straffen vallen.

Ik kan het nu verder in weinig woorden zeggen: De zorg van Diekerhof dat we op weg zijn naar een 3de wereldoorlog deel ik. Ik ben het met hem eens dat daar wat tegen gedaan moet worden. Ik wijs daarbij nieuwe voorstellen met meer durf en fantasie, voorstellen met risico's niet bij voorbaat af. Het opstellen van een vredesplan door het Westen lijkt me een harde noodzaak. Daarin kunnen zeker ook plannen voorkomen die men, als het Oosten niet wil meewerken, desnoods eenzijdig gaat uitvoeren. Om niet in het vage te blijven, ik denk b.v. aan het erkennen van de D.D.R., aan het afstoten van Portugal en Griekenland uit de N.A.V.O. als politieke maatregelen en op militair terrein aan het verwijderen van de nucleaire wapens uit West-Europa en het geheel ontwapenen van West-Duitsland.

Ik ben noch politicus noch militair en ik weet dus niet of dit nu de goede maatregelen zouden zijn, ik noem ze slechts als voorbeeld, maar ze zouden ieder m.i. veel meer invloed hebben dan het eenzijdig uit de N.A.T.O. treden van een land als Nederland. Toch zou ik ook het laatste niet bij voorbaat willen afwijzen, als andere middelen niet haalbaar blijken te zijn. Ik ben het met Diekerhof eens: ergens moet de keten van onmogelijkheid en wantrouwen doorbroken worden.

Maar dat moet zich dan afspelen in het politieke vlak. Dat kan langs de weg van de parlementaire middelen en, wat mij betreft, ook via allerlei buiten-parlementaire acties die tegenwoordig legio aanwezig zijn.

Maar het opzetten van dienstplichtige militairen tot pacifistische propaganda en dienstweigering behoort daar niet bij te zijn.

Mijn bezwaar tegen Diekerhof is uiteindelijk de gespletenheid van zijn denken, hij is nu politicus geworden maar blijkbaar nog altijd met één been blijven hangen in de strijdkrachten, waardoor hij meent hem dierbare geestelijke en politieke idealen via de dienstplichtigen in die strijdkrachten te moeten bereiken.

H. LIPS

De bijdragen van Jelly Roll Morton

Ruim dertig jaar geleden, in maart 1938, besloten de samenstellers van een populair Amerikaans radioprogramma over rare maar ware feiten ('Believe it or not') eens iets aan jazz te doen. Ze nodigden de componist van de St. Louis Blues, W. C. Handy, uit om voor de microfoon te verschijnen en introduceerden hem bij de Amerikaanse luisteraars als 'de grondlegger van de jazz en de blues.' Korte tijd later ontvingen ze een woedende, 14.000 woorden lange protestbrief, waarvan een uittreksel in het jazzblad *Down Beat* werd gepubliceerd.

'Het is ontegenzeggelijk een algemeen bekend feit, dat New Orleans de bakermat van de jazz is, en dat ik het was die deze muziek in het jaar 1902 creëerde' verkondigde de verongelijkte briefschrijver. 'Ik ben misschien het enige volmaakte voorbeeld van jazz dat nog leeft. Omdat ik daar zoveel aan heb bijgedragen, ben ik wellicht gerechtigd om te weten wat juist en wat onjuist is. Vermoedelijk ben ik mijn tijd honderd jaar vooruit (...)' Mijn bijdragen zijn

vele geweest: Eerste clown-dirigent, met geestige opmerkingen en schitterend gekleed, wat tegenwoordig ceremoniemeester heet; eerste zang-groep in het orkest; het eerste wasbord werd door mij opgenomen; contrabas, drums — die volgens iedereen onmogelijk konden worden opgenomen. Ik produceerde de vliegenmepper (ze noemen ze nu brushes). Natuurlijk zijn vele imitators opgekomen, nadat ik werd ontslagen of zelf wegging.

Beroepsgokker

De brief was ondertekend met: 'Jelly Roll Morton, Originator of Jazz and Stomps, Victor Artist, World's Greatest Hot Tune Writer.' De opsomming van activiteiten die Morton in zijn brief gaf, was — hoe indrukwekkend ook — nog verre van volledig. Zonder te overdrijven had hij daar bijvoorbeeld aan toe kunnen voegen: beroepsgokker, souteur, handelaar in kwakzalversartikelen, zwendelaar en opschepper. Maar merkwaardiger dan al die bijbaantjes was het feit dat deze unieke persoonlijkheid inderdaad wel enig recht kon doen gelden

op de sleutelpositie in de ontwikkeling van de jazz, die hij voor zichzelf opeiste.

Op de achtergrond

Tegen het eind van de jaren dertig was Jelly Roll Morton volledig op de achtergrond geraakt (in het uitermate gedegen boek 'Jazzmen' dat in die tijd werd geschreven, stonden bijvoorbeeld hele hoofdstukken over King Oliver, Louis Armstrong en Bix Beiderbecke, terwijl Morton alleen terloops genoemd werd). Tien jaar eerder was hij echter niet alleen een gevierde jazz-ster, maar ook een man wiens muzikale prestaties op één lijn konden worden gesteld met het werk van Oliver, Armstrong en Beiderbecke.

Morton werd waarschijnlijk tussen 1885 en 1890 geboren in het plaatsje Gulfport bij New Orleans. Omstreeks 1902 begon hij als pianist te werken in de bordelen van de wijk Storyville. Na 1904 trok hij jarenlang door heel Amerika rond, van New York tot Los Angeles, zelfs tot in Mexico en Canada toe. Rond

KID ORY

1923 koos hij Chicago als basis van waaruit hij met diverse orkesten toernees ging maken.

In 1926 begon de muzikale belangrijkste periode uit zijn leven, toen hij een platencontract sloot met de maatschappij Victor, die later door RCA is opgekocht. Onder de naam 'Jelly Roll Morton's Red Hot Peppers' maakte hij met uiteenlopende combinaties tussen 1926 en 1930 een serie opnamen, waarvan een aantal tot het allerbeste in de jazz behoort. RCA brengt de laatste tijd een voortreffelijk verzorgde serie jazz-heruitgaven uit en het werk van Morton heeft daarin gelukkig een belangrijke plaats gekregen. Drie van die Morton-LP's wil ik deze keer bespreken.

Collectieve improvisaties

Mortons belangrijkste talenten lagen niet op het solistische vlak, zoals bij Armstrong of Beiderbecke, hoewel hij lang geen onverdienstelijk pianist was. Zijn Red Hot Peppers onderscheiden zich evenmin door schitterend homogeen, collectieve improvisaties, zoals King Oliver's Creole Jazz Band. Jelly Roll was in de eerste plaats een uitermate intelligent en buitengewoon geraffineerd arrangeur-componist en orkestleider.

Op de LP 'The King of New Orleans Jazz' (RCA LPM-1649) staan zestien Red Hot Peppers-opnamen uit de periode '26-'28. Bijna stuk voor stuk leveren ze schitterende voorbeelden van de veelheid van orkestrale effecten die Morton met niet meer dan zeven of acht musici wist te bereiken. Met uitzondering van de Ellington-band hebben de veel grotere Swing-orkesten uit de jaren dertig de Red Hot Peppers op dat punt maar zelden kunnen benaderen.

Zo wordt in 'Grandpa's Spells' het thema geïntroduceerd door solo-breaks van banjo en kornet, terwijl verderop in dat nummer korte solopassages van trombone en bas samen en van bas alleen bijzonder effectief contrasteren met het collectieve spel eromheen. In 'Cannon Ball Blues' wordt het thema achtereenvolgens neergezet door gestopte kornet (in een stop-time chorus) en door trombone met een achtergrondriff van kornet en klarinet. In dat stuk presteert Jelly Roll het zelfs om achter een rustige banjo-solo een begeleiding in dubbel tempo te zetten!

Het mooiste voorbeeld van Mortons arrangeurstalent op deze plaats is naar mijn smaak 'The Chant', met een volstrekt onconventionele, springerige introductie, die met al zijn grilligheid in de bopperperiode niet zou hebben bestaan; een rustig intermezzo; een herhaling van de intro; een geraffineerd gearrangeerd collectief bluesthema; daarna een gloednieuw zestienmatig thema met een dubbele break erin verwerkt; een klarinetimprovisatie op dat schema; en tenslotte een serie bluesimprovisaties.

Gelegenheidscombinaties

Morton werkte op zijn plaatsessies gewoonlijk met gelegenheidscombinaties van topmusici uit Chicago (op toernee bestonden de Red Hot Peppers meestal uit musici van minder kaliber). Dat hij met die samen geraapte groepjes toch tot zulke geweldige prestaties kon komen, was te danken aan het feit dat hij vóór iedere plaatsessie thuis urenlang serieus met zijn muzikanten repeteerde. Ze werden zelfs (een unicum voor die tijd) apart voor de repetities betaald.

'Jelly liet de solo's aan ons zelf over, maar de achtergrondjes, het meerstemmige samenspel en de breaks stonden allemaal in zijn arrangementen,' vertelde klarinettist Omer Simeon, die veel opnamen met hem maakte, later. Andere belangrijke leden van zijn plaatgroepen in Chicago waren kornettist George Mitchell, klarinettist Johnny Dodds, trombonist Kid Ory, banjost Johnny St. Cyr en drummer Baby Dodds.

De platen 'Hot Jazz, Pop Jazz, Hokum and Hilarity' (RCA LPM-524) en 'Mr. Jelly Lord' (RCA LPM-546) bevatten in hoofdzaak opnamen uit New York, waar Morton in 1928 was gaan wonen. De enorme successen die hij in Chicago had geboekt, wist hij aan de oostkust niet te continueren. Hij bleef nog wel regelmatig platen maken, maar de musici waren vaak van twijfelachtig kaliber of totaal ongeschikt voor zijn stijl, zodat de muzikale kwaliteit van zijn opnamen snel daalde.

Behalve opnamen uit New York bevat 'Mr. Jelly Lord' nog drie interessante trio-opnamen (Morton met de gebroeders Dodds) uit Chicago, terwijl op 'Hot Jazz etc.' naast veel andere vermakelijkheden ook een paar unieke Peppersopnamen uit Chicago met de onbetaalbaar komieke dierenimitator Lew Le Mar te vinden zijn.

Bergafwaarts

Na 1930 ging het voor Morton snel bergafwaarts. Zijn platencontract werd niet vernieuwd en de opkomst van de Swing-stijl leidde ertoe dat de markt voor zijn muziek sterk terugliep. Na een paar moeilijke jaren kwam er in '38 als gevolg van zijn geruchtmakende brief een opleving in de belangstelling voor Morton. Dat leidde er o.a. toe dat hij in de congresbibliotheek in Washington D.C. dagenlang zijn memoires (zowel gesproken als gezongen en gespeeld) mocht vastleggen. In '39-'40 volgden nog een paar plaatsessies in New York, en daarna vertrok Morton in zijn eentje met zijn twee grote auto's (zijn Cadillac op sleeptouw achter zijn Lincoln) naar Los Angeles, omdat hij had gehoord dat zijn peetmoeder daar was overleden en zijn peetvader blind en hulpbehoevend was. Maar op 10 juli 1941 overleed Jelly Roll Morton zelf in Los Angeles aan astma en hartzwakte.

BERT VUIJSJE

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

(Voor de Marine geldt een aparte regeling.)

Ondergetekende

.....(naam, voorletters, rang)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

HET UUR VAN DE WOLF

Johan Borg wordt geconfronteerd met zijn minnares. Hij kijkt de zaal in: naar het publiek?

verhaal verteld van Johan Borg, kunstschilder, die samen met zijn vrouw de zomer doorbrengt op een eiland waar zij met een kleine sloep aan land gezet worden. De man (Max von Sydow) lijdt aan slapeloosheid. De nacht brengt angsten die vormen aannemen van fantasieën bevolkt met merkwaardige mensen.

Dagboek

De schilder zelf speelt mee in deze voorstellingen. Hij wordt lastig gevallen door een homofiel, heeft een verhouding met een blonde vrouw en wordt samen met zijn vrouw uitgenodigd voor een dinertje bij een baron. Van deze fantasieën is niet duidelijk hoe zij verbonden zijn met de realiteit. Dat het een realiteit is die in ieder geval gefilterd is door de geest van de schilder, blijkt uit de nogal vreemde wijze waarop de personages daarin hem benaderen.

De poppenspeler. Theater in film.

'Het uur tussen nacht en ochtendschemer als de slapelozen worden gefolterd door hun allerdiepste angst, als geesten en demonen de top van hun macht bereiken. Het uur waarin de meeste mensen sterven, maar ook het uur waarin de meeste kinderen geboren worden.'

Ingmar Bergman

De in 1967 gereedgekomen film 'Vargtimmen' — hier in Nederland uitgebracht onder de titel 'Hour of the wolf' — waarom eigenlijk? — is, als ik goed tel de 27e van de Zweed Ingmar Bergman.

Sinds deze regisseur rond 1957 wereldfaam verwierf met 'Het zevende zegel' vormden zijn films een dankbaar uitgangspunt bij het aansnijden van problemen als: geloof, ongeloof, verhouding mens tot god, communicatie, vereenzaming en meer van deze zwaarwichtige zaken. Ieder haalde er uit wat hij het best kon gebruiken en iedereen vond erin wat hij nodig had.

Bergman zelf wenste in gesprekken niet in te gaan op het wat en waarom. Het publiek en de criticus moesten het zelf maar uitzoeken. Hij vond het echter wel aardig om in zijn kleurenkomedie 'Wat betreft de vrouwtjes' de kritiek, die duidelijk op hol geslagen was, op de hak te nemen.

Langzamerhand is het rumoer wat verstomd rond 'De Grote Zweedse Meester'. Hij is uit de mode geraakt, de uitleggers zijn moe geworden en vooral, de bovengenoemde begrippen zijn niet meer zo goed te passen op zijn nieuwste films.

Fantasieën

In 'Het uur van de wolf' wordt het

De fantasieën houden Johan Borg zo sterk bezig dat hij ze tekent en beschrijft in een dagboek. Zijn vrouw Alma wordt op de hoogte gesteld van het bestaan van dit dagboek door een van de fantasiefiguren: een 216 jaar oude vrouw, die als ze haar hoed afneemt, tevens haar gelaat verwijdert. Alma heeft dus deel aan de beangstigende verbeeldingswereld van haar man en zij stelt de vraag: 'Is het waar dat mensen die lange tijd samenleven en van elkaar houden op elkaar gaan lijken?'

Als Johan, in het uur van de wolf, zijn vrouw, die met hem waakt, bekend dat hij in een vorige zomer een jongen vermoord heeft, blijft zij solidair met hem. Dat is hem echter teveel en hij schiet op haar met een revolver die hem kort daarvoor gebracht is door één van de geesten. In de waan zijn vrouw ook werkelijk gedood te hebben, vlucht hij het bos in. In de fantasie die hij dan heeft ziet hij de minnares uit de voorgaande visioenen opgebaard liggen in het kasteel van de baron. Als Johan haar

zijn arm te grijpen en er bloed uit te zuigen.

Later volgt een scène waarin Johan in aanwezigheid van zijn vrouw het portret van zijn minnares getoond wordt. De toeschouwer krijgt dat portret echter niet te zien. Als Johan het portret bekijkt, kijkt hij naar het publiek in de zaal.

Zijn minnares en publiek misschien één en hetzelfde?

Gaat het hier om het isolement van de kunstenaar, dat alleen door de vrouw doorbroken is, die daarbinnen gelijkwaardig is aan hem, maar zich afgesneden weet van de wereld?

Als dat zo is, hoe moet dan de moord op de jongen gezien worden? De bekentenis van de moord volgt vrij snel op het vertellen van een jeugdherinnering.

Grafische fotografie

De grafische, tussentintloze fotografie van de moordsceïne geeft de gebeurtenis een hevigheid die verder in de film niet te vinden is. De manier waarop moordenaar en slachtoffer met elkaar omgaan is,

ook voor een moordsceïne, niet natuurlijk.

Ook deze bekentenis kan een fantasie zijn van de schilder.

Is het de verbeelding van iets dat hij in zichzelf gedood heeft? Op deze vraag durf ik geen antwoord te geven.

Deze wonderlijk boeiende film is te rijk en te geladen om zich in 'n eenrichtings-interpretatie te laten vangen. Dat de fotografie eigenlijk nogal ouderwets is stoort niet. Kameraman Sven Nykvist weet dat eigenaardige licht te creëren dat eigenlijk geen licht is, maar het ontbreken van duisternis; iets tussen nacht en dag.

In feite sluit de simpele zuivere fotografie goed aan bij de evenmin opzienbarende mise-en-scène van Bergman.

Toch zijn er in deze film genoeg andere zaken die haar tot een heel boeiend kijkspel maken.

KAREL ODIJK

De minnares (Ingrid Thullin) benadert de schilder.

FILMBESPREKING

betast blijkt ze echter nogal levend te zijn. Wanneer Alma is gekomen van de schrik — de kogels hebben haar niet geraakt — gaat zij haar man zoeken in het bos. Hij is onvindbaar.

Levend opgebaard

Teruggebracht tot het eigenlijke handingsverloop is deze film betrekkelijk eenvoudig. Het zijn de fantasieën die het gecompliceerd en boeiend maken. Het vreemde tafelgezelschap tijdens het diner, de levend opgebaarde vrouw, de man die tegen de muur en langs het plafond loopt, de vrouw die haar gezicht afneemt en haar oog in een glas legt: het zijn allemaal dingen die veelzijdig of zo u wilt niet zijn uit te leggen.

Belangrijker echter dan de betekenis is de kracht die er van de beelden uitgaat. Het is die kracht die de toeschouwer een film kan doen aanvaarden, punten voor een meer verstandelijke benadering.

Poppenspel

De schilder en zijn vrouw leven op een eiland. Alle anderen die zij daar ontmoeten zijn in hun ogen geesten. Een van deze geesten voert een poppenspel op met als thema: 'De Nacht'. Johan zet dan aan het gezelschap uiteen hoe hij de kunstenaar in zichzelf ziet. Een van de aanwezige dames probeert tijdens het instemmende gemompel wat dan volgt

THE TOROIDAL SCREW PINCH

Enige tijd geleden kreeg ik een geschrift in handen met de, voor mij volkomen raadselachtige titel: The toroidal screw pinch. Het prikkelde mijn nieuwsgierigheid en dus sloeg ik het open. Maar ik werd niet veel wijzer. De inhoud bestond uit een wetenschappelijke tekst, afgewisseld met pagina's vol formules, onbegrijpelijke tekeningen en grafieken.

Deze publikatie bleek te zijn het proefschrift van C. Bobeldijk, oud 32 jaar, afkomstig uit het West-friese Abbekerk, waarop hij op 29 mei jl. zijn doctorstittel in de wis- en natuurkunde, cum laude, heeft behaald. Hij promoveerde aan de universiteit van Utrecht, promotor was prof. dr. C. M. Braams. Ik constateerde dat, hoewel je lezen kunt, niet alles leesbaar voor je is. Mijn enige troost was, dat niemand uit mijn gezelschap die dag, het begreep. Maar ik schoot met die troost niets op. De enige oplossing leek de creatieve figuur zelf te pakken te krijgen en te vragen mij uit te leggen wat er achter die plm. zestig bladzijden schuilging.

Niet-actueel

Toen ik hem opbelde en vroeg om een gesprek, zei hij heel bescheiden, dat het volstrekt niets actueels was. Ik vroeg of hij me in enkele korte zinnen kon zeggen, waar het dan toch om ging. Hij zei dat het uiteindelijke doel was de waterstofbom klein te krijgen en uit vrijwel de goedkoopste grondstof, nl. water, energie te halen, door kernfusie. Als het lukt kan men uit 1 liter water zoveel energie halen als uit honderden liters benzine. Denkend aan het wateroppervlak van onze aarde is dat nogal wat. Het leek mij interessant en boeiend en ik zei dat ik graag komen wilde. Met een bos rozen gewapend, die in het niet viel tussen alle bloemstukken, die de jonge doctor bij zijn promotie had gekregen, bezocht ik hem in zijn flat in Utrecht.

Cor Bobeldijk deed in 1962 doctoraal-examen wis- en natuurkunde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij trad daarna in dienst van het F.O.M.-Instituut voor Plasma-Fysica, Rijnhuizen te Jutphaas, dat geassocieerd is met Euratom. F.O.M. is de afkorting van Fundamenteel Onderzoek der Materie. Het Instituut is gevestigd in een mooi oud kasteeltje Rijnhuizen in Jutphaas. In het kasteel werken de mensen van de administratie en de theoretische afdeling, de experimentele afdeling beschikt over een groot modern laboratorium.

Toen hij bij het F.O.M.-Instituut kwam werken waren er ongeveer zeven verschillende onderzoeken aan de gang die alle lagen op het gebied van de plasma-fysica. Plasma-fysica is de natuurkunde die zich bezighoudt met het onderzoek naar het gedrag van geïoniseerde gassen. Plasma is nl. een volledig geïoniseerd gas. We komen daar later op

terug. Hij kwam terecht in de Pinch-groep en na een inwerkperiode heeft hij zelfstandig een onderzoek voortgezet met na zes jaar het voornoemde resultaat als bekroning.

Vragen?

'Ga je vragen stellen?', vroeg hij, toen we tegenover elkaar zaten. 'Nee', zei ik, 'het is voor mij volkomen onbekend terrein en een lijst vragen kon ik niet maken. Maar de woorden 'waterstofbom klein krijgen', 'energie halen uit water, door fusie', intrigeren me sinds ons telefoongesprek. Misschien wil je daarop verder ingaan'.

'Goed', zei hij, 'je kent toch wel het begrip kernenergie?' 'Ja', zei ik, 'ga jij nu de vragen stellen? Kernenergie is de energie, die wordt gewonnen door het splitsen van atoomkernen'. 'Juist', zei hij. 'Een atoom heeft in het midden een kern, die is positief geladen en er omheen bevinden zich negatief geladen elektronen. De kern zelf bestaat ook uit kleine deeltjes, namelijk protonen, die soms zeer dicht tegen elkaar zitten en die ook positief geladen zijn. Door nu die positief geladen kern met enorme kracht te laten bombarderen met deeltjes die noch positief, noch negatief, maar neutraal zijn, neutronen, kan men de kern splitsen en komt energie vrij. Dat is dus de kernenergie waar jij het over had.

Maar kernenergie kan ook het omgekeerde zijn, namelijk niet de energie die vrij komt bij het splitsen van kernen, maar bij het versmelten ervan of met een ander woord het fuseren ervan. Wel van een ander soort kernen, namelijk lichtere, maar kernenergie heet het dan toch ook. We hebben daar atomen waterstof voor nodig.

Thermo-nucleair

De gemeenschappelijke naam van protonen en neutronen is nucleonen. Bij kernfusie wil men dus nucleonen laten

versmelten, niet door een kracht, zoals bij de beschieting met neutronen, die splijting veroorzaakt, maar door hitte. Het woord thermo kent iedereen wel van thermometer enz. Het onderzoek naar de mogelijkheid van kernfusie wordt daarom ook wel thermo-nucleair onderzoek genoemd.

Voor het thermo-nucleaire onderzoek gebruiken we dus atomen waterstof. Elke kern bestaat uit één proton en één neutron. Zo'n kern heet zwaar waterstof of deuterium, en is een gas. Je kunt deuterium vrij eenvoudig uit water halen. Het is nu de bedoeling twee kernen van deuterium te laten versmelten tot één nieuwe kern, die in z'n eentje minder energie nodig heeft dan de twee oorspronkelijke deuteriumkernen samen, hetgeen dus als gevolg heeft dat er energie vrij komt. Die nieuwe kern die ontstaat heet helium. Om de versmelting tot stand te brengen moet men een temperatuur bereiken van tientallen miljoenen graden celsius.

Moeilijkheden

Men is nadat men de kernsplijting onder de knie had, dwz. in reactoren een kettingreactie van splijtingen kon veroorzaken en die in elektrische stroom kon omzetten, zodat de energie bruikbaar was, het onderzoek ter hand gaan nemen naar de mogelijkheid van kernfusie.

De reden daarvoor is, dat er bij fusie niet het nadelige radio-actieve stralingsgevaar optreedt, dat men heeft te duchten bij de splijting van het uranium, waarmee men werkt en omdat deuterium goedkoper en makkelijker te verkrijgen is dan uranium.

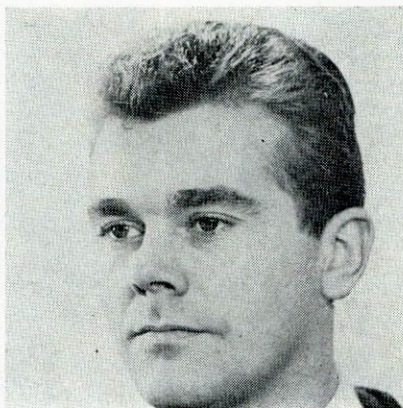
Het stuit echter op veel grotere moeilijkheden dan men aanvankelijk had gedacht. De moeilijkheden liggen op het gebied van de gedragingen van deuteriumplasma en op dat gebied heb ik mijn onderzoek verricht. Het hele thermo-nucleaire onderzoek is momenteel op de achtergrond geraakt, omdat men voor men verder kan gaan veel meer van plasma's te weten moet komen.

Voorwaarden

Er zijn voor de fusie een aantal voorwaarden nodig en wel plasma opsluiten in een vacuüm buis, zorgen dat het gedurende één seconde onder zeer hoge temperaturen stabiel wordt gehouden, zodat er geen warmteverlies optreedt. Het plasma blijft echter nog maar enkele miljoenen van een seconde stabiel en dat is wat de mensen die met fusie-onderzoek bezig zijn de meeste zorgen baart.

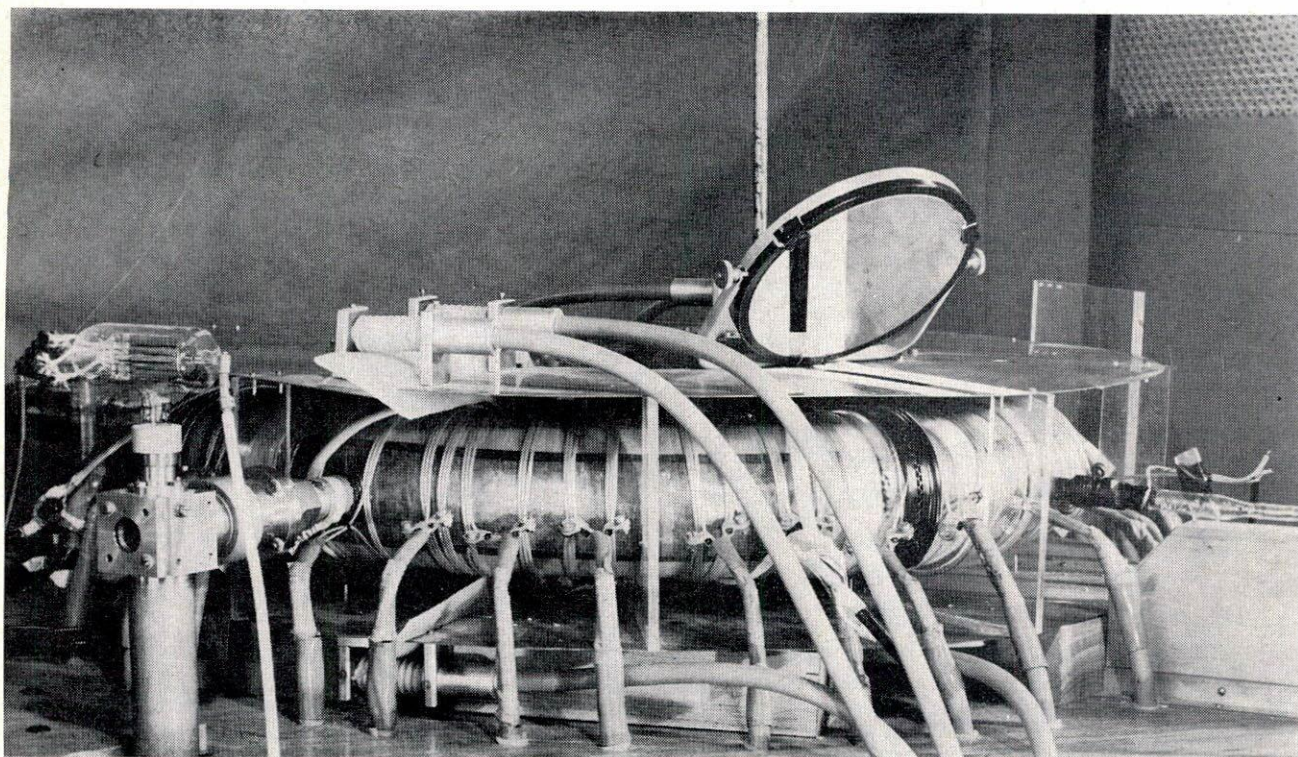
Torus

Ik heb bij mijn onderzoek gebruik gemaakt van een buisvormig, gebogen en in zichzelf gesloten apparaat, een zogenaamde torus. Die wordt, nadat hij vacuüm is gemaakt, gevuld met waterstof-

COR BOBELDIJK

of op zoek naar het evenwicht van de plasmakolom

gas. Daardoor wordt eerst een hoog frequente wisselstroom gezonden die de zaak verhit, waardoor de elektronen van de kernen losspringen. Een dergelijk in wanorde gebracht gas noemt men plasma.

Het bevat geen complete kernen meer maar ionen, het gas is dus geïoniseerd. Door dat plasma zenden we weer een elektrische stroom om het plasma te verhitten, met de bedoeling, als de verhitte maar lang genoeg duurt versmelting tot stand te brengen. Die tweede verhitte heeft bovendien tot gevolg dat het plasma zich samentrekt, hetgeen het *pinch-effect* wordt genoemd. Bovendien heeft het samentrekken-zelf ook weer een verhittende werking. In mijn onderzoek wordt de plasma-kolom opgesloten en samengedrukt door een *schroef-(screw)vormig* magnetisch veld, om hem in toom te houden.

Veer

Het is ellendig maar wat we ook proberen die kolom blijft niet lang genoeg stabiel. Hij gedraagt zich bijvoorbeeld als een veer, die je met alle macht probeert samen te drukken en die bij grote druk, net op het moment dat je denkt ik heb hem zo dicht in elkaar als maar kan, naar buiten springt. Ook vertoont hij wel ander-vormige afwijkingen, zo'n afwijking noemt men een kink. Als de kolom erg uitslaat raakt hij de wanden van de buis, je ziet een vonk en weg is de kostbare warmte, die de kernen bij

langer volhouden tot versmelting moet brengen.

Model

'Zal ik hem nu maar afzetten', vroeg hij. 'Hij bedoelde het op schaal gebouwde kleine model van zijn torus, dat op de boekenkast stond en gedurende ons gesprek had staan vonken, en dat mij het gevoel van eerbied voor zoveel raad-selachtigheid had gegeven. Het had beter niet kunnen vonken. Maar toch ...

'Als je promoveert moet je toch een zelfstandige bijdrage leveren aan de wetenschap?', vroeg ik, 'wanneer heb je de ingeving gehad iets op het spoor te zijn?'

Fout

'Het kwam toevallig door een fout. Fouten brengen de mensen wel meer op goede ideeën, als je er tenminste oog voor hebt en de fout geen fout laat blijven. Toen ik het onderzoek ter hand nam, constateerde ik dat er een fout was in de opeenvolging van toegediende stroompjes. Er moest namelijk een ruimte van drie miljoenste seconden tussen enkele stroompjes zitten, maar het ging tegelijk. Daardoor ontstond een schroef in de stroom. En er bleek een langere stabiliteit op te treden dan men had verondersteld. Ik ben in staat geweest dit te zien en theoretisch te verklaren en dat staat in mijn proefschrift.'

Waterstofbom klein krijgen

'En nu nog iets over de beheersing

van de waterstofbom', vroeg ik. 'Beheersing is inderdaad het goede woord. Die kernfusie kan wel met enorme hitte en geweld bereikt worden, zoals bij de waterstofbom. Maar de energie komt dan alleen explosief vrij en is niet te gebruiken.

Waar we dus naar streven is kernfusie te beheersen, op te vangen en ook om te zetten in een bruikbare vorm. Maar voorlopig is het fusie-onderzoek dus op de achtergrond geraakt en concentreert men zich op het plasma-onderzoek, met in het achterhoofd toch altijd het dres-seren van de waterstofbom.

Internationale samenwerking

'Ga je nu eerst met vakantie?'

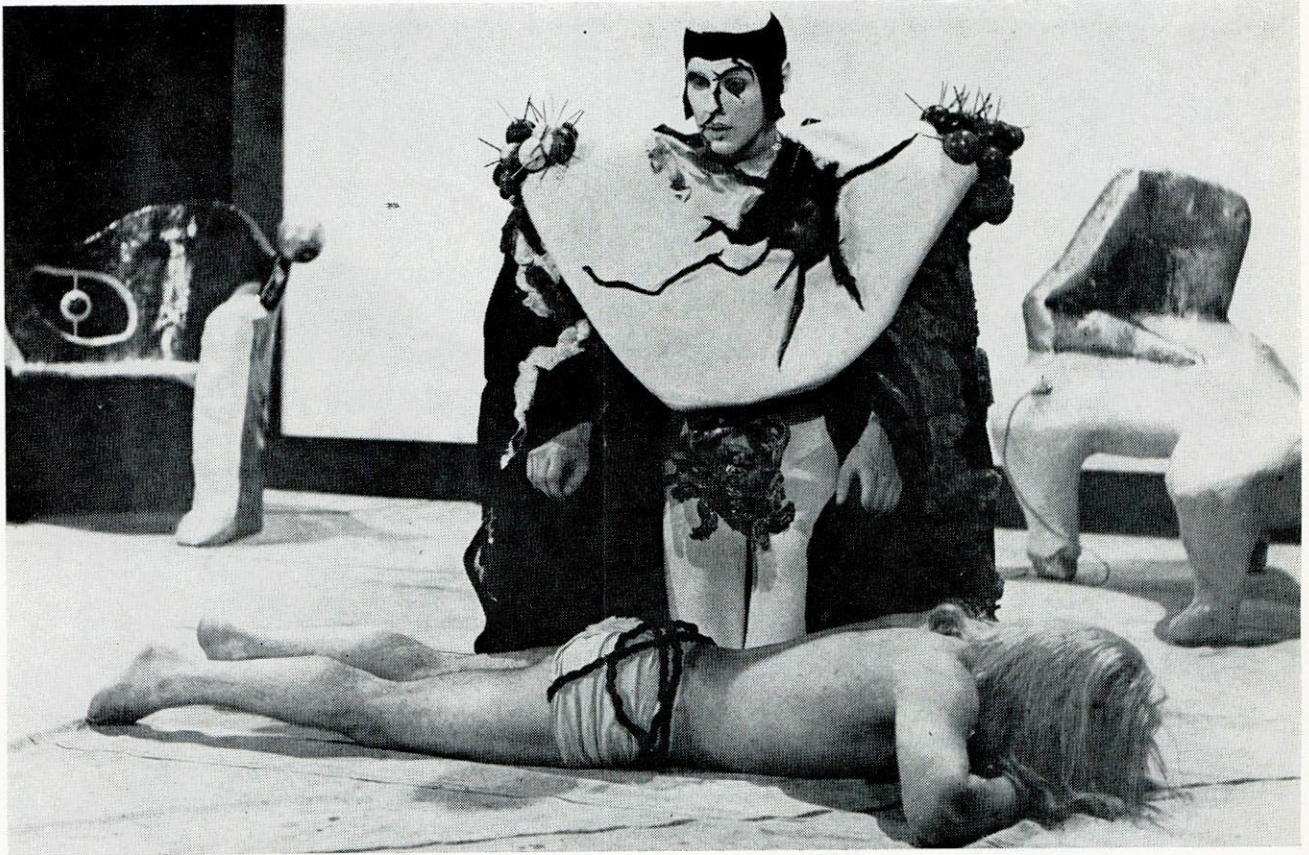
'Ja, eerst met vakantie en in augustus naar Rusland. Er wordt in Nowosibirsk een conferentie gehouden, georganiseerd door het Weense International Atomic Energy Agency. We gaan daar met tien Nederlanders naar toe. Er is een zeer openhartige internationale samenwerking op ons gebied. Na de conferentie ga ik enkele maanden met mijn gezin in Charkow wonen om daar te werken en nieuwe ervaringen op te doen.'

Ik werd er een beetje stil van en hoop dat er veel ruchtbaarheid gegeven wordt aan mensen, gewone Nederlandse gezinnen, die met de Russen gaan samenwerken om de waterstofbom klein te krijgen.

Gelukkig was ik die avond te laat thuis voor het laatste nieuws.

LENI KORTLAND

Een revolutie is mislukt

Opnieuw is een revolutie mislukt. Lodewijk de Boer, toneelschrijver-regisseur-altviolist heeft zijn doel voorbijgeschoten.

Hij wil een artistieke omwenteling, maar is geen revolutionair.

Hij streeft naar creativiteit van het publiek, maar verzuimt een brug te slaan tussen toeschouwer en toneel.

Hij wil ontnenselijking van de theaterfiguren, maar verliest het contact met de werkelijkheid.

Deze wat bitter klinkende opmerkingen over de twee eenakters 'Darts' en 'Lijkensynode', opgevoerd door Studio in de Brakke Grond te Amsterdam.

De eenakters hebben het traditionele theater nauwelijks doen beven, laat staan op zijn grondvesten doen schudden. Daarvoor waren De Boers stukken te halfbakken revolutionair.

Evenmin als men gewapend met vork en mes oorlog voert, draagt men toneelrevolutie uit met luxueus totaal-theater.

Lodewijk de Boer vecht met middelen die niet geschikt waren voor de strijd; hij nam te veel hooi op zijn vork.

Geen theatertraditie

Revolutie maakt gebruik van vereenvoudigde begrippen en argumenten. 'Darts' en 'Lijkensynode' daarentegen

kunnen pretentieuus worden genoemd. Hetgeen De Boer bereikte was dan ook geen omverwerping van de gevestigde theaternormen. Hij slaagde er slechts in een discussie op gang te brengen tussen critici, toeschouwers en vakmensen.

In dat opzicht kan de voorstelling van de twee eenakters uitermate geslaagd worden genoemd. Want, in Nederland, dat geen theatertraditie bezit, is het op gang brengen van een gesprek over het 'hoe en waarom' van toneel een pluspunt dat ruim opweegt tegen de bedenkingen die kunnen worden aangevoerd.

Overigens noemt De Boer 'Darts' en 'Lijkensynode' nadrukkelijk experimenten. En als proefneming met publiek, critici en acteurs (hoe reageert men?) schiet hij midden in de roos.

Lodewijk de Boer (31) is zich pas kort geleden geheel gaan wijden aan het toneel. Tien jaar lang speelde hij altviool, aanvankelijk in het Kunstmaandorkest, later in het Concertgebouworkest. Zelf zegt hij: 'Het ging me vervelen. Het spelen werd een automatisme'.

Hij speelde nu alleen nog maar voor zijn plezier, klassiek en free jazz. 'Darts' en 'Lijkensynode' heeft De Boer op uitnodiging van toneelgroep Studio zelf geregisseerd — twee en een halve maand lang bijschaven en polijsten.

De krankzinnige Koning uit Darts.

Hij bracht voor Nederlandse maatstaven iets nieuws.

Moelijk te vatten

De twee stukken waren voor het publiek moeilijker te vatten dan menig ander toneelstuk dat de laatste jaren in Nederland op de planken werd gebracht.

De Boers voorgaande stukken als *De Kaalkop* luistert, *De Sprakelozen*, *De Verhuizing*, *De Brandtrap*, *Het Gat* en als *Borak* valt, een van zijn recentere produkties zijn wat dat betreft aanzienlijk gemakkelijker voor de toeschouwer.

In 'Darts' en 'Lijkensynode' vergrootte de auteur welbewust de afstand tussen theatergebeuren en de mensen in de zaal.

Hij volgde met de twee eenakters het procédé van het theater der wreedheid, eerder gepropageerd door de Fransman Artaud (zelf inderdaad abnormaal).

Maar De Boer deed dit met een overdaad aan moderne theatrale hulpmiddelen. Zo ontstond een luxueus soort totaal-theater-van-de-wreedheid, waarin de figuren bovendien zo ontnenselijkt werden dat het publiek er vrijwel nooit in

slaagde contact met het gebeuren tot stand te brengen. Met andere woorden: de toeschouwer was niet in staat creatief mee te leven, zich te identificeren, een nieuwe werkelijkheid op te bouwen. Toch was dit een van De Boers uitgangspunten.

Idee mislukt

Overigens is de idee — bij 'Darts' en 'Lijkensynode' duidelijk mislukt — om het publiek creatief te betrekken bij de opvoering al zo oud als het theater zelf. Bij de moderne theatervormen wordt dit idee nieuw leven in geblazen. In Polen is Grotowski met zijn Laboratoriumtheater en in Tsjechoslowakije zijn mensen als Otomar Krejca, Josef Svoboda en Jinciriska Hirschova al jarenlang bezig met het publiek te experimenteren.

Grotowski is de man van de eenvoud. Hij zoekt de weg terug naar het oertheater. Zijn gezelschap brengt ascetisch toneel, zoals dat vorig jaar op het Holland Festival was te zien. Het Laboratoriumtheater speelde toen De Standvastige Prins van Calderon. Het deed dit met de toeschouwers, als 'proefkonijn', zo actief mogelijk betrokken bij het spel. Schijnwerpers, decors, schmink, kortom alle anti-theatrale attributen ontbraken.

Tegenover de purist Grotowski, die de beperktheid van het toneel in positieve

zin wil demonstreren staat het moderne Tsjechische theater.

Svoboda animator

In Praag is de technische revolutie van het toneel begonnen. Vooral Svoboda was de grote animator. Televisie, film, beeldprojectie, muziek, dans, alles werd gemixt en opgevoerd tot de uiterste perfectie. Het toneel in oude vorm werd afgezworen. Het totaal-theater werd geboren.

Lodewijk de Boer nu heeft voor het een noch het ander gekozen. Zijn revolutionaire doelstellingen (weg met het bourgeois-verhaal; terug naar het primitieve toneelgebeuren) komen overeen met die van Grotowski. Maar, zijn stukken vormen in hun rijke omlijsting het tegendeel van puristisch toneel. De Boer streeft niet naar de oervorm, althans niet uiterlijk. Hij gebruikt geen simplificaties passend bij de revolutie die hij voorstaat.

Niet schokken

De Boers theater komt uiterlijk overeen met dat van de Tsjechen. Het is een soort totaal-theater, maar is minder vooruitstrevend in zijn technieken dan de Praagse kunstenaars.

De vondsten gebruikt hij slechts ter meerdere glorie van zijn toneel-derwreedheid, waarmee hij overigens — zo zegt hij zelf — 'het publiek niet wil schokken'.

Maar wat wil Lodewijk de Boer dan

wel, behalve de gevestigde theaternorm de doodsteek toebringen?

Uit interviews in verscheidene dag- en weekbladen na de première van 'Darts' en 'Lijkensynode' wordt dat maar voor een deel duidelijk. De jonge auteur zegt te zijn geïnspireerd door het Japanse Noh-theater, waarin de spelers hun persoonlijkheid verliezen en gemaskerde symboolwezens zijn.

Hij heeft het effect van het Japanse theater in zijn twee eenakters eveneens proberen te bereiken. De stemmen klinken mechanisch, het gebeuren voltrekt zich als een rite (overgoten door film, dia's en klankeffecten). Ook de beweging is aangepast aan deze rite en vergroot de onwezenlijkheid van het geheel. De taal tenslotte wordt afwisselend als zuiver communicatiemiddel en als ritueel effect gebruikt.

Bestaande ritens

Lodewijk de Boer beoogt hiermee een toneelvorm te creëren waarbij de toeschouwer wordt opgenomen in de stroomversnelling van de gebeurtenissen op het podium. Een gebeuren dat individueel ervaren moet worden en gestalte krijgt. Iedereen mag er van maken wat hij wil.

Het Japanse Noh-theater van zo'n tweeduizend jaar geleden stoelde evenwel op bestaande ritens, traditie en symbolen van de Japanse cultuur uit die tijd.

De ritens van De Boer passen minder in onze Nederlandse hedendaagse werkelijkheid.

Alleen al daardoor komt het contact tussen toeschouwer en spelers moeilijk tot stand. Maar ook de onmenselijkheid, de abstrahering van de figuren vormt een barrière. Herkenning en identificatie, onontbeerlijk voor de beleving van een drama, zijn hierdoor uitgesloten.

Rampzalig verhaal

De eenakter 'Darts', eerder opgevoerd door het studententoneel vertelt de geschiedenis van koning Samgavad uit de eerste eeuw voor chr. Een rampzalig verhaal over de hartstocht die deze voor zijn zuster Vasudeva koestert. Een wreed, bizar stukje dolgedraaid toneel dat het publiek weinig zal hebben gezegd.

In 'Lijkensynode' laat De Boer een Paus zijn voorganger opgraven, berechten en in de Tiber smijten. Ook hier een wonderlijk gegeven, waarvan het cynisme niet overkwam.

De oorzaak van deze mislukking ligt vermoedelijk in de tweeslachtigheid van De Boers poging iets nieuws te brengen.

Wat evenwel belangrijker is: hoe lofwaardig op zich zelf het experiment ook is, het kan De Boer nooit worden vergeven dat hij iets essentieels is vergeten: HET PUBLIEK.

BOB VAN OPZEELAND

Een scene uit het eerder door Studio opgevoerde stuk van De Boer, Het Gat. Jules Hamel en Eric Plooyer als spelers. Regie had Peter Oosthoek.

'Het fietsen is even belangrijk als de ontmaagding'

Enno Develing (1933) publiceerde in 1964 de roman 'Alberto en ik'. Grof ingedeeld, was deze roman onder te brengen in het vakje 'bekenstenisliteratuur'. Veel autobiografische feitelijkheden, veel persoonlijke problematiek, ofwel een vrij duidelijk afschrijven van de eigen frustraties. Twee jaar later blijkt voor dit alles geen ruimte meer. Enno Develing begint een serie stencils te schrijven waarin hij 'Het einde van de roman' vaststelt. Voor een aantal critici vormt dit de aanleiding om wat spottend op te merken dat meneer Develing zeker denkt dat hij de enige schrijver in Nederland is. Develing is de eerste om te zeggen dat hij nu juist niet de enige schrijver is. Waar het hem slechts om gaat is aan te geven dat de klassieke roman geen recht van bestaan meer heeft in de hedendaagse, voortdurende veranderende maatschappij.

Wat koopt de lezer voor de persoonlijke problematiek van de schrijver? De hedendaagse schrijver schrijft slechts voor een kleine, hem wel bekende, groep. De argumentatie van die schrijver of van de kritikus die een dergelijk boek waardeert, omdat het gegeven toch poly-interpreteerbaar is, en daardoor toch los van de schrijver komt, gaat volgens Develing niet op. De wens is slechts de vader van de gedachte. Bij het lezen van Wolkers, Mulisch of wie ook, wordt de lezer, volgens Develing, in een (te beperkte) gedachtenhoek gedrukt. Geef de lezer zelf een kans. Laat hem kennismaken van de werkelijkheid die niet de werkelijkheid van de schrijver is, maar die van de lezer.

Enige mogelijkheid daartoe is het geven van zoveel mogelijk informatie, waarbij ieder detail voor het geheel van belang is.

Hoe Develing zich dit dan wel voorstelt, toont hij aan in 1966 wanneer het project 'Voor de soldaten' verschijnt. Het project bestaat uit drie delen: 1. Een figuur A. registreert alles wat hij hoort en ziet op de dag dat hij op moet komen voor de militaire dienst. 2. Interviews met andere militairen vergroten voor de lezer de werkelijkheid der militaire maatschappij. 3. De traditionele (schriftelijke) begroeting van de aalmoezenier moet hetzelfde effect bereiken. Daarnaast is er de lezer, die zijn eigen werkelijkheid (dienstervaring) kan invullen. Resultaat is niet de persoonlijke visie of interpretatie van de schrijver, maar een zo groot mogelijke werkelijkheid der militaire maatschappij.

Dat dit op een pijnlijke manier verduidelijkend kan werken, moge blijken uit het feit dat militaire autoriteiten Develing bij 't werken aan zijn project geen faciliteiten wilden geven, respectievelijk Develing tot op zekere hoogte tegenwerken. Kon van 'Voor de soldaten' nog gezegd worden dat Develing's manier van werken slechts interessant was voor mensen die in dienst waren geweest,

voor het nieuwste project 'De maagden' gaat dit m.i. beslist niet op. Ook hier weer drie delen: 1. Het feitelijke verslag van een ontmaagding. 2. Interviews met vrouwen die over hun ontmaagding vertellen. 3. Foto's van en rond de ontmaagding. *Ontbrekend facet:* Een grammofoonplaatje met de geluiden der ontmaagding.

Enno Develing: 'Was aanvankelijk wel mijn bedoeling. Ik heb het laten vallen, omdat zo'n plaatje vermoedelijk een rel had gegeven. Je zit dan gelijk in de hoek van de pornografie, en zo is het project helemaal niet bedoeld. Bovendien wil ik helemaal geen rellen. Laat ik liever aan andere, meer traditionele, schrijvers over. Het gaat mij er slechts om de werkelijkheid van de ontmaagding te geven. En dat dan door zoveel mogelijk informatie. En daarbij is alles van belang. Het gaat — bijvoorbeeld — niet alleen om de tijd die het meisje nodig heeft om op haar fiets naar haar vriendje te rijden, maar ook onder welke weersomstandigheden, welke kleren zij draagt, hoe zij op haar fiets zit, wat zij allemaal ziet, etc. Het gaat mij om de persoon als object in de omgeving. In de zg. klassieke roman is de omgeving veel teveel ondergeschikt aan de persoon. Dat is voor mij onmogelijk. Daarvoor wordt men in z'n gedragingen teveel bepaald door de omgeving. Dat men het zich vaak niet meer of nauwelijks bewust is, is voor mij alleen maar meer reden om die omgeving juist zo gedetailleerd weer te geven. En dan ook zo echt mogelijk.'

Het feitelijke verhaal in 'De Maagden' is echt gebeurd. Ik heb dagen met de jongen en het meisje gepraat, het gebeuren zo exact mogelijk gereconstrueerd aan de hand van hun herinneringen. Opvallend was dat het meisje zich vrij veel herinnerde, de jongen bijna niets. Zelf heb ik herhaaldelijk de route afgelegd die het meisje toen reed. Ik vertrok dan eveneens op zaterdagavond en op het tijdstip van het meisje. Onderweg tekende ik op wat ik zag. Het meisje en de jongen die de rol spelen in — De Maagden — zijn gekleed in de kleren van de tijd toen het gebeurde. De muziek in de kamer, waar zij zich bevinden is de muziek van tien jaar geleden. Niet verzonnen, maar verkregen aan de hand van oude hitlijsten. Wanneer je zo te werk gaat kan je je rot ergeren wanneer je achteraf fouten ontdekt. Zo heeft de jongen het — bijvoorbeeld — over het jenevermerk — Witte Rijger — terwijl op de foto een fles — Claeryn — staat afgebeeld.'

Gedeelte van de route die het meisje in — De Maagden — aflegt:

(...) 'Na de buiging van de R-laan worden de plantsoenen kleiner, met minder rozen, maar nog wel de vier boompjes in de hoeken. De straat is geheel verlaten, er staan niet meer zo

veel geparkeerde auto's voor de huizen en de huizen zelf zijn van een aanzienlijk ouder type, dat voor de oorlog gebouwd is. Ze zijn van een algemeen bekend soort met vrij duistere portieken en met kleine uitspringende ramen. Als ze de eerste zijstraat nadert freewheelt ze even. Met haar rechterhand trekt ze haar rok even naar beneden, haar knieën houdt ze weer stijf tegen elkaar aangedrukt. Op de hoek is de winkel van een groenteboer. In witte waterverf staat met grote letters op de winkelruit geschreven: 10 kilo aardappelen 1,95; andijvie gesneden kilo 50; handperen triump sap sap!! kilo 39, James extra 89; tomaten heel kilo 49. Boven de deur hangt een emaille bordje met Div. dranken 't Hoekje Conservern (...).'

Enno Develing: 'Ik kan me voorstellen dat er lezers zijn die moeite hebben met al die details. Toch is het vermelden ervan een noodzakelijkheid om de werkelijkheid der ontmaagding zo dicht mogelijk te benaderen. Elk detail op zich is daarbij van belang, zowel als de onderlinge samenhang en beïnvloeding der details. Het merk kondoom is niet minder belangrijk dan het programma dat radio Luxemburg uitzendt, het fietsen is even belangrijk als de ontmaagding.'

De aanlooproute, het verblijf bij haar vriendje, zowel als de weg terug naar huis van het meisje, wordt in 'De Maagden' vrijwel systematisch onderbroken door de reeds genoemde interviews en foto's. De foto's, gemaakt door Frank Bouwman, zijn bepaald geen kunstwerken. Moesten dat ook niet zijn. Bedoeling was slechts om de werkelijkheids sfeer weer te geven. Opvallende foto's zijn daarbij: Meisje op W.C., jongen die het kondoom met water heeft gevuld om zijn vriendin ervan te overtuigen dat er bij de ontmaagding niets gebeurd kan zijn, meisje met handdoek tussen haar benen om te voorkomen dat er bloed op het bed komt. Nogal merkwaardig lijkt, dat de jongen en het meisje bij het liefhebben slechts gedeeltelijk ontkleed zijn.

Enno Develing:

In werkelijkheid was dat ook zo. Waren zij beiden naakt geweest dan waren zij ook zo op de foto gekomen. Mischien is het een gelukkige omstandigheid dat dat niet het geval is geweest. Je loopt zo snel het gevaar het odium van de pornograaf te krijgen. En daarmee weer rellen, die de opzet van 'De Maagden' alleen maar vertroebelen. Ik heb dit project niet gemaakt om te provoceren. Het ging mij om die werkelijkheid, en niet om mezelf in een bepaalde hoek te schrijven. De NVSH had interesse in het manuscript, maar zelfs dat wilde ik niet.'

De interviews, afgenomen door Trudi Beumer en Lieneke van Schaardenburg, werden verkregen na gesprekken met vrouwen die in leeftijd varieerden van

BOEKBESPREKING

15 tot en met 80. Er werd gewerkt volgens een tevoren opgestelde vragenlijst.

Trudi Beumer:

'Vrijwel geen enkele vrouw weigerde. Eigenlijk integendeel. Ik had het gevoel vaak dat zij het fijn vonden om er eindelijk eens met iemand over te praten. Ook het feit dat het verhaal voor een boek bestemd was, vormde geen bezwaar. Men vertrouwde ons. De gesprekken duurden vaak uren. Soms had ik het idee dat ik een soort sociaal-werkster was.'

Het eindresultaat? Je eigen indruk?

Trudi Beumer:

'Teleurstellend. Erg teleurgesteld in de man. Ze willen er bijna allemaal zo gauw mogelijk in en 'r op, en daarna...? Ja, wat daarna...? Noem het een soort psychische verwaarlozing ten aanzien van de vrouw.

Fragment uit één der interviews:

(...) '... maar op een gegeven moment was hij dus toch eh d'r in. En 't was zo'n flinke knaap en ik ben niet zo flink, nou dus eh, enkel die man al op me vond ik al iets. Maar ik heb 'r verder helemaal niets van begrepen, ik was op een gegeven moment dus helemaal uitgeteld en elke keer als hij dus heen en weer ging, nou, dan lag ik gewoon te kreunen, afschuwelijk en dat klaarkomen van hem dat begreep ik dus helemaal niet. Dus toen ie d'r op een gegeven moment weer helemaal uitging, dacht ik wat nu, ik wist dus helemaal niet dat hij klaargekomen was, ik voelde me enkel

heel erg vies en ik was helemaal nat en toen kwam ik dus thuis en toen zag ik dat 't allemaal bloed was. En ik dacht dus dat is dus gewoon m'n vaste man, ik zie 'm morgen weer. De volgende dag zag ik 'm dus weer, maar hij bekeek me dus helemaal niet meer. In 't begin vond ik 't vreselijk, ik durfde me ook helemaal niet meer te laten zien en zo. En ik heb 't dus nooit tegen iemand verteld, behalve tegen m'n eerste vriendje dan, want dat was weer goed, en die begreep 't ook allemaal wel (...).'

Hoe het meisje uit het feitelijke verhaal van 'De maagden' haar ontmaagding ervaart respectievelijk verwerkt, vermeldt Develing niet. Evenals in 'Voor de soldaten' registreert hij slechts. Het denken en interpreteren laat hij aan de lezer over. Houvast of niet voor die lezer, het slot van 'De maagden', althans wat de geschreven tekst betreft luidt als volgt:

(...) 'Vlak voor haar is de hel verlichte etalage van de modewinkel op de hoek van de R-sstraat, erboven staat in rode aan elkaar geschreven letters Robinetta. Ze draait de vrij duistere R-sstraat in en gaat aan de linkerzijde van de weg rijden. Op de hoek tegenover Robinetta is een sigarenwinkel waarvan alleen de automaten verlicht zijn. Een magere jongen in een zwarte trui holt naar de automaat en stopt er geld in. Als zij voor haar huis stopt komt de jongen weer terug hollen, een pakje sigaretten in zijn hand. Ze stapt van haar fiets en manoeuvreert hem tussen twee gepar-

keerde auto's door naar het trottoir. Door het ruitje van haar huisdeur schijnt licht. Ze haalt voor de deur de sleutel uit haar tasje en steekt hem in het slot. Zachtjes doet ze de deur open en rijdt haar fiets het gangetje in. Bovenaan de trap klinkt de stem van haar moeder. Of ze daar is, ze is 10 minuten te laat. Ze antwoordt dat de film wat lang duurde en doet de deur achter zich dicht.' (...)

Hoe feitelijk en autentiek ook weergegeven, verhaal, interviews en foto's naast en tegenover elkaar gehanteerd, geven contrasten die 'De Maagden' meer doet zijn dan de weergegeven werkelijkheid. Ook het project blijkt iets tussen de regels te hebben.

Enno Develing:

'Kan wel. Is in ieder geval niet zo bedoeld. Evenmin de aanklacht tegen de man. Dat het als zodanig overgekomen is, is meegenomen ...

Is 'De maagden' volledig?

Enno Develing:

'Neen. Ik heb geprobeerd een zo groot mogelijke werkelijkheid weer te geven, waarmee ik niet de pretentie heb dat het de enig zaligmakende waarheid is.

Dus toch onvolledig?

Enno Develing:

'Daar gaat het niet om. De lezer maakt mijn werkelijkheid tot zijn eigen waarheid of niet. Ik dwing niemand. De lezer moet 'De maagden' vrijblijvend ervaren. En vooral het boek niet als statussymbool in zijn kast gaan zetten. Op die manier wordt het allemaal te literair. Laat hem of haar kennis nemen van de informatie en eventueel zijn of haar eigen konklusie trekken. Daarna mag 'De maagden' worden weggedaan. Kunst moet vrijblijvend zijn. Het gaat mij niet om het begrip 'Een Develing moet je in de boekenkast hebben.'

Fragment uit een interview dat de Haagse Post van 12 april 1968 met Enno Develing had n.a.v. 'De Maagden': 'Maar in ieder geval, welke roman dan ook, de psychologische, de oorspronkelijke of de autobiografische, je kunt er nu geen informatie of communicatie meer mee bereiken. Voor mij betekent dat het einde van de roman.'

Informatie is inderdaad aanwezig in 'De maagden', maar die communicatie?

Enno Develing:

'Op het moment dat de lezer zich af gaat vragen wat is dit. Een project? Wat vreemd. Nog nooit van gehoord, laat staan gelezen. En eenmaal toch gelezen, wat wil die Develing eigenlijk? Wanneer daarover wordt nagedacht n.a.v. 'De Maagden' dan is er sprake van kunst. Anders gezegd: Kunst funktioneert pas wanneer het communicatie tot stand brengt.'

DICK ZAAL

'De Maagden' is een uitgave van A. Manteau, Brussel/Den Haag.

ENNO DEVELING

VEEMARKT PURMEREND

Foto's: Tom Weerheijm

